

L'EPIDÈMIA DE 1820 A ALTAFULLA¹

Salvador-J. Rovira i Gómez

sjrg@tinet.org

El context històric

La Guerra del Francès agreujà considerablement la situació econòmica i accentuà les esquerdes que tenia el vell edifici sobre el que s'aguantava la societat espanyola.

La crisi posterior a la sortida dels francesos tenia les seves arrels en la fallida de les bases financeres de l'estat espanyol, però es devia també, en bona mesura, a les dificultats més generals del creixement de l'economia dins del marc de les regles de joc de l'Antic Règim. La guerra, indubtablement, empitjorà considerablement la situació econòmica i accentuà les esquerdes del vell edifici social i facilità que hom reflexionés críticament sobre la societat enmig de la qual es vivia i posà al descobert els equívocs sobre els quals s'assentava el consens social.

En la postguerra del Francès la gent es veié amenaçada per les demandes dels senyors que els reclamaven el pagament dels drets feudals a despit de l'extrema misèria en la què es trobava com a conseqüència dels estralls de la guerra.

Si la hisenda de l'estat de Ferran VII ja presentava una situació dolenta en l'etapa anterior a la guerra, ara, en uns moments en què les remeses d'Amèrica s'havien reduït a la mínima expressió o pràcticament acabat, com a conseqüència de la independència de les antigues colònies, encara estava pitjor.

A millorar la situació no contribuï pas la situació europea en general, ja que els anys que seguiren a la fi de les guerres napoleònides foren anys de recessió econòmica en tot el continent i repercutiren a Espanya, ja que les exportacions a Europa es paralitzaren.

Es pot dir, sense por a equivocar-se, que, en els anys 1814-1820, els europeus es trobaren situats en una fase de davallada dels preus que presenta les característiques

¹ Text de la conferència pronunciada el 3 de setembre del 2021 a la plaça de sant Antoni, d'Altafulla.

d'una crisi de postguerra. Així l'eufòria dels anys de contesa originada en gran part per la demanda provocada per la guerra i finançada amb l'endeutament dels governs dels diversos països bel·ligerants, fou seguida per una brusca contracció de les activitats productives.

Tampoc ajudà a millorar la situació la incompetència del govern espanyol que en permetre que el país continués abastint-se de l'exterior, tant pel que feia als productes industrials com a grans i farines, provocà una enorme sortida de numerari que, en no ser compensada per l'arribada de metalls preciosos americans, drenava la circulació espanyola de diners i agreujava la crisi econòmica en dificultar les transaccions interiors.

El restaurat règim absolut dels Borbons es proposà, el 1814, adaptar l'Estat i l'administració a les exigències del moment, però sense alterar l'estructura social tradicional. Es proposava fer augmentar els ingressos de la hisenda sense minvar, al mateix temps, els privilegis dels estaments dominants de l'Antic Règim. El camí per assolir els objectius proposats havia de passar per aconseguir un desenvolupament econòmic de signe modern; això, però, era impossible si abans no s'eliminaven els latifundis eclesiàstics i el règim senyorial.

Sense crèdit, ja que l'Estat estava en fallida, els governs de la monarquia es veieren limitats als ingressos ordinaris dels impostos, que venien a representar la meitat, poc més o menys, del que hom estava acostumat a gastar en els anys anteriors a la Guerra del Francès. Així, doncs, en els primers mesos de 1816, la misèria i la impotència de l'estat espanyol escrivixia. Això vol dir que:

- a) La monarquia espanyola havia quedat obligada a acceptar una situació de potència de tercera fila en l'escena europea, ja que no podia aplegar els recursos que li calien per a la reconquesta militar de l'Amèrica insurgent i incapaç de fer una política de reconstrucció de les destrosses de la guerra. A més hagué de suportar les exigències de petits governs com el de la Regència d'Alger que li requeria pagaments sense els quals no estava disposada a respectar els vaixells espanyols. Així exigí al govern el pagament de sis milions de rals i per aconseguir-los s'acudí a exigir al comerç de tota Espanya un emprèstit de vuit milions, amb els béns de l'orde de Sant Joan com a garantia. D'aquest emprèstit a Altafulla se li assenyala l'aportació de 500 duros. L'ajuntament comissionà a Joan Vila, Pau Mañé, menor, Gregori Oliva, Bernardí Pijoan, Pau Mañé, major, Manuel Roig, Baltasar Camps, Pere Ametller, Josep Boderri i Andreu Baradat perquè fessin el repartiment. La comissió, el 6 de març de 1816, notificà a la corporació que "no han encontrado sugeto en esta villa que tenga comercio marítimo directo, ni indirecto, como se tiene representado a dicha Iltre. Junta –es referien a la Junta de Comerç de Barcelona- y al Excmo. Sr. Capitán General de este Principado, por este Ayuntamiento, que

hasta ahora han sido desatendidas, y hallándose estrechado el Ayuntamiento por el caballero gobernador de que no aportando dichos 500 duros destinaría una comisión militar para verificarlo, no ha hallado otro arbitrio ni menos gravoso a particular individuo que abrazar en el reparto todos los vecinos del pueblo, y han acordado se practique”.

El repartiment, a la fi, es realitzà i els que més pagaren foren Andreu Baradat amb 25 duros, Josep Borderi amb 20 i Pau Mañé i Recasens amb 17; els menys gravats ho foren amb 10 rals. En aquesta ocasió, sortosament, l'aportació no fou a fons perdut ja que el 13 d'abril de 1817 fou retornada.

- b) L'estat espanyol caigué en el més gran descrèdit interior a causa de la manca de pagament dels rèdits del deute.
- c) Hagué de continuar pressionant amb nous impostos i noves exigències en uns moments en què la crisi econòmica aconsellava una política totalment oposada.

En aquests anys la situació econòmica d'Altafulla i dels altafullencs no era gaire més bona que la de l'Estat i això, en bona mesura, a causa de les contínues exigències econòmiques de les autoritats. Com a exemple d'aquesta voracitat direm que:

- a) A fi d'atendre la subsistència de la tropa, s'imposà el doble cadastre a la contribució dels mesos de setembre a desembre de 1814, sobre la base del que es pagava l'any 1808.
- b) A l'octubre, a més del doble cadastre, s'assenyalà un repartiment de 2.600.000 rals entre els contribuents del ram del comerç i indústria dels què 3.500 els hagué d'aportar Altafulla.
- c) Els “cent dies” napoleònics obligaren a augmentar la tropa acantonada a Catalunya i per mantenir-la es féu necessari, l'abril de 1815, imposar noves contribucions. A Altafulla li tocaren 4.500 rals.
- d) L'1 de juny, el governador de Tarragona, a fi d'arranjar les necessitats de la tresoreria corregimental, instà el lliurament del 17 per 100 de propis i arbitris dels anys 1812 i 1813, indicant que si l'ordre no era atesa faria empresonar el batlle. Altafulla, el mes d'agost, encara no havia fet efectiva l'exigència, i el governador amenaçà l'ajuntament amb la imposició d'una multa de 25 rals a cada un dels membres de la corporació municipal.
- e) Al juliol, se sol·licità l'apromptament de palla per un import de 3.868 rals.
- f) El 29 d'agost Altafulla encara no havia fet efectius el segon i tercer trimestre del cadastre de 1815, i se la castigà amb un apressament de 2 rals per dia que passés sense pagar.
- g) El 10 d'agost de 1817, es presentà a Altafulla el capità Vicente Ramos amb la intenció de fer complir l'ordre del governador de Tarragona que exigia el 17 per 100 dels arbitris de l'any 1815. Davant el fet s'aplegà l'ajuntament i acor-

dà dir al capità que “no tienen ningún caudal existente perteneciente al dicho año por haberlo invertido en suministros a las tropas del ejército por haberlo así mandado la superioridad en distintas órdenes sobre el particular, cuyos recibos quedan pendientes en la tesorería del ejército”. Tot i que l’afirmació de la corporació respecte de la inversió dels cabals de propis era certa, el corregidor de Tarragona, el nefast Carlos de España, no volgué cedir i amenaçà amb tancar a la presó tot l’ajuntament si no es pagava el que es reclamava.

I així podem anar seguint.

Es pot dir, en definitiva, que l’estat espanyol, entre el maig de 1814 i el març de 1820, es trobà en la contradicció d’haver de mantenir íntegra l’estructura de l’Antic Règim, en mig d’una Europa que canviava ràpidament, i obligat, per altra banda, a adaptar-se a les noves circumstàncies i a organitzar la defensa contra la revolució. Es debaté en el dilema de conservar l’estructura social imperant aleshores i del gaudi del poder —polític i econòmic—, i la impossibilitat d’aconseguir els recursos necessaris per aconseguir aquest objectiu sense tocar l’estructura de l’Antic Règim. En conseqüència, l’estat espanyol marxà de tombarella en tombarella fins desplomar-se quasi sense resistència el 1820, superat per la seva pròpia fallida més que per la força de l’embat revolucionari.

L’epidèmia de l’any 1820

Es produí com a conseqüència de la pèrdua de les collites i de la sequera d’aquells anys a les que s’adjuntà la pobresa generalitzada que s’arrossegava des de la Guerra del Francès i les moltes contribucions que s’imposaren a la vila del 1814 en endavant.

El flagell afectà a la majoria dels vilatans i per atendre els malalts calgué cercar uns religiosos francesos, mentre en el castell uns frares repartien la sopa al veïnat.

Davant la gravetat de la situació, els altafullencs imploraren la protecció de sant Antoni de Pàdua i l’11 de setembre de 1820 pujaren a l’ermita del sant per demanar al taumaturg la seva protecció sobre Altafulla. El dia 15 baixaren processionalment el quatre del sant que es trobava a l’altar major de l’ermita i que havia estat restaurat el 1814 després de la sortida dels francesos. Entraren al nucli urbà pel carreró de l’Espinac i el passejaren per tots els carrers i places de la vila. Mossèn Ramon Piñas, vicari que fou de la parròquia, ha deixat escrit un text en el *Libro de memorias de la parroquia de San Martín de Altafulla* que diu:

“Algunas personas dicen que al entrar el cuadro en la población se levantó de ella una nube negra que se fue desvaneciendo, pero sí que es cierto que los enfermos salían al paso del santo cuadro y se asomaban a la ventana y todos quedaban sanos inmediatamente”

El quadre de sant Antoni romangué exposat a l'església parroquial fins al tercer dia de pasqua de l'any 1821 en què, segons Mn. Piñas, "*entre aclamaciones y grandes regocijos lo devolvieron a su hermita*".

Altafulla, agraïda, decidí establir un vot de poble o de vila -ja que Altafulla és una vila- anual en honor de sant Antoni, a celebrar l'11 de setembre. Arribats aquí, recordarem el que hom entén per vot de poble o de vila i que és la prometença que es fa a Déu o algun sant amb motiu del guariment d'alguna malaltia o calamitat pública, per la qual la població que el feia s'obligava a celebrar festa en honor del sant a qui se li havia fet el vot; normalment el vot consistia en actes religiosos (processó, missa, cant dels goigs, etcètera) que reben el nom de votats.

L'epidèmia ocasionà un gran nombre de defuncions. El llibre d'òbits de la parròquia en registrà, el 1820, un total de 120.² Aquest índex tan elevat de mortalitat, no cal dir-ho, tingué conseqüències molt negatives en el desenvolupament de la població, ja que es produí tot just quan Altafulla començava a recuperar-se dels estralls de la passada guerra.

L'epidèmia de 1820 no fou l'única que sofrí Altafulla en el primer terç del segle XIX per tal com, de l'octubre de 1826 al febrer de 1827, en patí una de nova que li causà un nombre elevat de morts, fins al punt que l'ajuntament es veié obligat a habilitar per a cementeri un terreny de Pere Soler. De la situació sanitària d'Altafulla i per evitar que la malaltia s'estengués a altres localitats, en tingué cura la Junta Municipal de Sanitat de Tarragona. Per atendre les despeses de l'atenció als malalts es recaptà un total de 31.728 rals. Es creu que l'enfermetat s'originà als aiguamolls de Baix a Mar i molt especialment afectà la gent sense recursos ja que les despeses per medicaments —la quina en primer lloc— només representen el 6,70 per 100 de les sortides de numerari, la major part de les quals s'invertiren en el pagament de l'alimentació dels malalts i convalescents als quals, durant els 85 dies que durà l'assistència, se'ls subministraren 992 racions de brou, als primers, i 11.264 racions de menjar als segons. Un cop més, doncs, s'ha de cercar en la misèria i mala o poca alimentació la causa fonamental de les malalties. En aquesta ocasió, que sapiguem, no es recorregué a la intervenció de sant Antoni.

² Ignorem el cens de l'Altafulla de 1820, però l'any 1830 era de 1440 habitants.